

Братанич О.Г.

*ст. викладач кафедри української та іноземних мов,
факультет Міжнародної економіки та права,
Криворізький економічний інститут
Київського національного економічного університету*

ГРУПОВА НАВЧАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОСНОВА ТЕХНОЛОГІЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ УРОЧНОЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

У статті розглядається сутність групової навчальної діяльності та пропонуються комплексні форми організації диференційованої групової навчальної діяльності, які забезпечують реалізацію технології диференціації урочної пізнавальної діяльності учнів на різних етапах комбінованого уроку.

The essence of the group cognitive activity has been considered in the article. Complex forms of organizing differentiated group educational activity, making it possible to put into practice the technology of differentiation of the fixed cognitive activity of students at different stages of the combined lesson, have been offered.

Запровадження профільного навчання учнів старшої школи, яке розглядається як засіб зовнішньої диференціації та індивідуалізації навчання шляхом змін у змісті, організації та структурі освітнього процесу, *актуалізує* проблему внутрішньої диференціації навчання учнів основної школи. Внутрішня (рівнева) диференціація навчання учнів основної школи, яка ґрунтується на ідеях особистісно зорієнтованого та розвивального навчання, має стати однією з головних організаційно-дидактичних засад забезпечення наступності між основною та профільною школою.

Разом з тим, питання внутрішньої диференціації, тобто диференціації урочної пізнавальної діяльності учнів основної школи залишається недостатньо розробленим і потребує, з одного боку, чіткого і точного психолого-педагогічного обґрунтування, – а з іншого, – виходу на конкретну педагогічну технологію, ефективність якої забезпечується певними педагогічними умовами. Однією з таких умов є, на нашу думку, організація

групової навчальної діяльності на різних етапах уроку.

Метою даної статті є аналіз групової навчальної діяльності як основи технології диференціації урочної пізнавальної діяльності учнів основної школи.

Групова навчальна діяльність – не нова проблема у педагогічній науці. Її вирішенням займалися А.С. Гарницька [1], В.К. Дяченко [2], М.Д. Виноградова, Б.І. Первин [3], Х.Й. Лійметс [4], Г.О. Цукерман [5], І.М. Чередов [6]. В останні роки теорія і практика групового навчання збагатилась фундаментальним дослідженням дидактико – методичного аспекту групової навчальної діяльності школярів О.Г. Ярошенко [8].

Незважаючи на значну кількість досліджень, проблема організації групової навчальної діяльності у «малих групах» ще не отримала свого остаточного вирішення ні в теорії, ні в практиці навчання.

О.Г. Ярошенко трактує групову навчальну діяльність як *самостійний вид пізнавальної діяльності*, структурними елементами якого є: об'єкт, груповий суб'єкт, активність суб'єкта, результат. Вона визначає групову навчальну діяльність як: «сукупну навчальну діяльність у групах малочисельного складу, що створюються і діють у межах одного класу тривалий час» [8, 92]. Для нашого дослідження є надзвичайно важливим твердження вказаної авторки про те, що «мала навчальна група – це стійке і відносно стабільне об'єднання кількох учнів, яке по відношенню до всього класу виступає як *єдиний суб'єкт дій* і завдяки спілкуванню та взаємозв'язку успішно розв'язує поставлені навчальні задачі» [8, 94].

У педагогічній літературі з проблем групової навчальної діяльності називаються різні форми її організації (ланкова, бригадна, загальнокласна, парна), але практично кожний автор пов'язує групову навчальну діяльність з диференціацією навчання: групова навчальна діяльність організована за індивідуально-диференційованим принципом [7]; групова робота на принципах диференціації [3]; диференційовано-групову навчальну діяльність [4, 6]; диференційована групова навчальна діяльність [8].

Диференціація групової навчальної діяльності може відбуватися двома способами: шляхом застосування різнорівневих завдань для самостійної роботи або різної їх кількості у різних гомогенних за темпом навчання групах, а також шляхом внутрішньо групової диференціації завдань або ролей у гетерогенних групах.

У вітчизняній і зарубіжній педагогічній літературі існує думка про те, що однорідний за здібностями склад малих груп мало впливає на підвищення успішності навчання, що більш ефективною є навчальна діяльність у гетерогенних за здібностями групах.

Ми не згодні з цим твердженням і поділяємо думку В.І. Бондаря, який, говорячи про організацію навчальної діяльності у гетерогенних за здібностями групах, зазначає, що «...групова діяльність не позбавлена слабких сторін. За неправильного керівництва діяльністю груп не виключено, що поставлені перед ними завдання можуть виконуватися найбільш здібними в групі учнями. Групове рішення може бути нераціональним за рахунок думки меншості, тобто сильних учнів без участі членів групи з середніми та слабкими навчальними можливостями. Групова діяльність потребує більше часу, ніж індивідуальна робота. В її умовах не враховується і такий фактор, як різниця в темпі роботи кожного члена групи, в саморегуляції тощо» [7, 125]. Отже, ефективність групової навчальної діяльності у групах гетерогенного за здібностями складу є спірним питанням. Виникають риторичні запитання: «Чим буде відрізнятися роль учня з низьким темпом навчання у гетерогенній групі від його ролі у гетерогенному класі? Чи буде він виявляти активність, адже йому бракує знань, навичок, умінь? Чи отримуватиме належний розвиток учень з високим темпом навчання, витрачаючи час на пояснення того, що не зрозуміли, не зуміли зробити учні нижчого темпу навчання?» Більш того, досягти абсолютної гомогенності групи навіть за одним психолого-педагогічним критерієм неможливо. Кожна група завжди залишається якоюсь мірою гетерогенною або умовно гомогенною. Обидві форми організації групової навчальної діяльності учнів можуть бути ефективними за умови їх доцільного використання.

У результаті вивчення психолого-педагогічної літератури з проблеми внутрішньої диференціації навчання ми дійшли висновку, що диференціація урочної пізнавальної діяльності повинна бути систематичною, послідовною, наскрізною тобто охоплювати: всі етапи процесу навчання; форми організації пізнавальної діяльності; форми управління пізнавальною діяльністю; організаційну структуру уроку; зміст навчального матеріалу; методи, способи навчання; алгоритм діяльності суб'єктів процесу навчання тощо.

О.Г. Ярошенко [8] вперше довела на прикладі навчання хімії, що групову навчальну діяльність школярів можна застосовувати на всіх етапах процесу навчання. Вказана авторка досліджувала можливості застосування групової навчальної роботи, в тому числі й диференційованої, переважно на семінарських, практичних, залікових заняттях і довела її високу ефективність за умови внесення відповідних змін до організаційної структури занять та методики їх проведення. На відміну від інших дослідників, які обґрунтовують можливість застосування групової навчальної діяльності на уроці протягом від 5 до 20 хвилин залежно від віку учнів та інших чинників, дослідниця довела можливість її тривалості на семінарських, практичних та залікових заняттях до

35 хвилин. Щодо комбінованого уроку, результатом її дослідження був висновок про те, що «комбінований урок не забезпечує малим навчальним групам учнів тривале функціонування. Групова робота може бути організована на окремому етапі комбінованого уроку епізодично для реалізації конкретної дидактичної мети» [8, 151]. З цим важко не погодитись якщо йдеться про переважне застосування групової навчальної діяльності як спільної (колективної) діяльності у гетерогенних групах.

Для того щоб реалізувати диференційовану групову навчальну діяльність, а це означає здійснити диференціацію пізнавальної діяльності учнів на різних етапах комбінованого уроку необхідно запровадити декілька змін, модифікацій, нововведень, а саме:

- Здійснити трирівневу типологізацію та типологічне групування учнів (3-4 типологічні групи): 1) виключно за статичними критеріями (що базуються на психофізіологічних особливостях учнів, наприклад: аудіали, візуали, кінестетики); 2) за змішаними: динамічними (психолого-педагогічними: темп навчання, навченість, пізнавальна активність, самоорганізація) та статичними (научуваність); 3) за ситуативно обумовленими критеріями.

- Розрізнити два види групової навчальної діяльності у малих групах: «групову навчальну діяльність як *спільну діяльність*» [8] та навчальну *діяльність у складі групи*, створеної за певним критерієм з дидактичною метою і яка по відношенню до всього класу виступає як єдиний суб'єкт дій. Основою технології диференціації урочної пізнавальної діяльності учнів основної школи має стати *переважно навчальна діяльність у складі типологічної групи* яка має комплексний характер. Вона набуватиме таких форм:

1. *Фронтально-групову* – учитель працює фронтально не з усім класом, а з однією чи двома групами, інші групи працюють самостійно.

2. *Індивідуально-групову* – учні виконують завдання індивідуально, а потім обговорюють результати з групою.

3. *Парно-групову* – пари створюються у межах однієї типологічної групи і виконують завдання відповідного рівня.

4. *Індивідуально-парно-групову* – учні виконують завдання індивідуально, а потім здійснюють взаємоконтроль або обмінюються інформацією у парах (статичних або динамічних), створених у межах однієї типологічної групи.

5. *Індивідуально – фронтально-групову* – усі учні типологічної групи виконують завдання для самостійної роботи відповідного рівня індивідуально, а потім учитель фронтально у межах типологічної групи перевіряє якість їх виконання.

6. *Індивідуальна у складі групи* – учень працює індивідуально за завданнями, адаптованим у кількісному і / або якісному відношенні до індивідуально-типологічних особливостей групи, здійснюючи внутрішній самоконтроль своєї діяльності. З іншими членами групи не взаємодіє, але відчуває свою приналежність до групи.

7. *Колективно-групова* – проводиться у групах гомогенного або гетерогенного складу. Передбачає спільне вирішення навчальної задачі.

- Модифікувати організаційну структуру комбінованого уроку: адаптувати тривалість його етапів до темпу навчання типологічних груп учнів.

- Вважати типологічну групу сукупним суб'єктом навчальної діяльності, який має свою власну незалежну структуру та часові межі етапів навчальної діяльності.

- Вважати основним методом диференційованого навчання учнів в умовах комбінованого уроку самотійну роботу, а основною формою організації пізнавальної діяльності учнів основної школи -групову.

- Застосовувати самотійну роботу не тільки як вид навчальної діяльності та метод навчання, але й як технологічний засіб компенсації відмінностей у темпі навчання типологічних груп учнів.

- Організовувати групову навчальну діяльність учнів переважно у складі гомогенних за обраними критеріями груп (індивідуально-типологічних). Забезпечити відповідність не тільки змісту, але й форм організації групової навчальної діяльності індивідуально-типологічним особливостям учнів.

Отже, форма організації диференційованої групової навчальної діяльності (фронтально-групова, парно-групова, колективно-групова, індивідуально-групова, індивідуальна у складі групи, індивідуально-парно-групова, індивідуально – фронтально-групова, колективно-групова у складі гетерогенної групи) визначається дидактичною метою її застосування; видом самотійної роботи (відтворювальна за зразком, реконструктивно-варіативна, творча, евристична), яка становить її зміст; індивідуально-типологічними особливостями учнів (темп навчання, навченість, пізнавальна активність, самоорганізація, научуваність); етапом уроку, на якому вона застосовується.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гарницкая А.С. Научить думать и действовать: Адаптивная система

- обучения в школе: Книга для учителей. – М: Просвещение, 1991. – 175 с.
2. Дьяченко В.К. В парах сменного состава (методика обучения педагога-эрудита А.Г. Ривина, 1918 год) // Нар. образование. – 1989. – № 5. – С. 74-79.
 3. Коллективная учебно-познавательная деятельность школьников / Под ред. Й.Б. Первина. – М.: Педагогика, 1985. – 143 с.
 4. Лийметс Х.И. Групповая работа на уроке. – М.: Знание, 1975. – 64 с.
 5. Цукерман Г.А. Формы учебной кооперации в работе с младшими школьниками / Под ред. В.В. Давыдова. – М., 1983.
 6. Чередов И.М. Формы учебной работы в средней школе : Книга для учителя – М.: Педагогика, 1988. – 160 с.
 7. Бондар В.І. Дидактика: Підручник для вищих навчальних закладів. – Київ: Либідь, 2005. – 262 с.
 8. Ярошенко О.Г. Проблемы групповой навчальної діяльності школярів: дидактико-методичний аспект. – К.: Станіца, 1990. – 245 с.